

Asia: D6L56D3-22

Kansallinen raportti - YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) neljäs tarkastelukierros

Lausunnonantajan lausunto

1. Miten edellisen UPR-tarkastelun suositusten täytäntöönpano on onnistunut ja mitä täytäntöönpanotoimia olisi hyvä raportissa tuoda esille?

Ihmisoikeusliitto on arvioinut Suomelle edellisellä tarkastelukierroksella annettujen suositusten toimeenpanoa UPR-tarkastelua varten maaliskuussa 2022 laatimassaan raportissa, joka on luettavissa osoitteessa <https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2022/04/FLHR-FIDH-submission-UPR-Finland-2022-fv.pdf>.

Kuvaamme kuitenkin alla joitakin Suomen raporttiluonnoksessa erityistä lisähuomioita tai korjauksia vaativia kohtia:

Ihmisoikeusrakenteet: Raporttiluonnoksessa korostetaan sitoutumista ihmisoikeussopimusten valvontaelinten suosituksiin (kohdat 10, 29). Suomen saamien suositusten toimeenpanon seuranta on kuitenkin ollut heikkoa, eikä niiden vaikuttavuutta ole analysoitu riittävästi. Suositusten toimeenpanoa on jatkossa seurattava parlamentaarisesti, minkä lisäksi siihen on varattava riittävät resurssit läpi hallinnon.

Kestävän kehityksen tavoitteet: Raporttiluonnoksessa kuvataan Suomen panostusta kestäväen kehityksen politiikkaan (20-22), avaamatta sitä, millä tavalla tämä todellisuudessa edistää ihmisoikeuksien toteutumista. On esimerkiksi kyseenalaista, miten hyvin leave no one behind-periaate on huomioitu Suomen politiikassa ympäristö- ja talouskestävyyden edistämässä.

Kansainvälisten normien hyväksyminen, yhteistyö, seuranta: ILO:n yleissopimuksen 169 tilannetta ei tule kuvata täysimääräisesti toteutettuna suosituksena (28). Sopimuksen hyväksyminen ei ole

edennyt raportointikauden aikana, eikä sen sitominen viivästyneeseen saamelaiskäräjälain uudistamiseen ole edesauttanut etenemistä.

Täysimääräisen täytäntöönpanon suosituksiin on luonnoksessa luettu myös lainsäädännön ihmisoikeusarvioinnin kysymykset (31). Sääntelyn toimintaohjelma tai jälkiarviointijärjestelmä ei kuitenkaan itsessään edistä ihmisoikeuksia ellei niissä eksplisiittisesti edellytetä ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuusvaikutusten syvällistä ja systemaattista ennakoarviointia. Nykyisellään perus- ja ihmisoikeusarviointi ymmärretään usein pelkästään juridisena tarkasteluna. Ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuusvaikutusten laadullista arviointia on kehitettävä laajana kokonaisuutena, joka ei rajoitu sukupuolivaikutusten ja lapsen oikeuksien osalta tehtävään arviointiin. Säädösvalmistelijoiden osaamisen kehittäminen tulisi raportissa huomioida tässä yhteydessä.

Valtiosääntöoikeudellinen ja lainsäädännöllinen kehys: Syrjinnän vastainen työ on esitetty luonnoksessa täysimääräisesti toimeenpantuna (37). Käynnissä oleva yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus on kuitenkin työryhmäesityksen perusteella vesittymässä työelämän osalta. Raportissa tulisi mainita, että lausunnolla olleessa versiossa ei esitetä yhdenvertaisuusvaltuutetun ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan mandaattien laajentamista työelämän osalta. Tasa-arvolain osalta raportissa tulisi mainita, että laista puuttuu yksilön mahdollisuus tehdä syrjintäkantelu yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan.

Raporttiluonnoksessa jätetään huomiotta hallitusohjelmaan kirjattu sitoutuminen intersukupuolisten lasten (38) itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen sekä pienten lasten kosmeettisesta, ei-lääketieteellisestä sukuelinkirurgiasta luopumiseen. Kyseessä on merkittävä ihmisoikeusongelma, josta ei ole tulossa esitystä tällä hallituskaudella.

Täysimääräisen toimeenpanon alla mainitaan myös pakolaisten, maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen ihmisoikeuksien edistäminen ja suojeleminen (40). Viittaus opetussuunnitelmien perusteissa huomioituihin erityistarpeisiin jää epäselväksi: Mistä erityistarpeista on kyse, ja miten ne on huomioitu opetussuunnitelmissa? Turvapaikanhakijoiden tilanteesta annettu kuva ei vastaa todellisuutta. Tekstistä on jätetty pois edellisen hallituksen kaudella tehdyt heikennykset, joita osittain korjaamaan tehdyt uudistukset esitetään edistysaskeleina. Rakenteellisesta rasismista ja esimerkiksi julkisissa tiloissa tapahtuvasta syrjinnästä ja häirinnästä ei puhuta.

On positiivista, että luonnoksessa tuodaan esiin ihmiskaupan torjunnan osalta vaikeudet siihen liittyvien rikosten tunnistamisessa sekä jatkotoimien tarve (42, 51). Tässä yhteydessä olisi syytä mainita erityisesti työperäiseen ihmiskauppaan liittyvät ongelmat.

Osittaisen toimeenpanon kohdalla mainitun translain (45) tilanteesta annetaan liian positiivinen kuva. Todellisuudessa lausunnolla olleessa lakiesityksessä ei esitetä sukupuolen juridisen vahvistamisen tekemistä mahdolliseksi alaikäisille, vaikka tämä olisi kyseisen esityksen mukaankin lapsen oikeuksien mukaista. Itsemääräämisoikeus sukupuoleen ei toteudu, ellei translakia muuteta niin, että sukupuolen juridinen vahvistaminen tulee mahdolliseksi myös alaikäisille.

Naisiin kohdistuva syrjintä: Luonnoksessa listataan olemassaolevia instituutioita (55), mutta huomio tulisi kiinnittää ihmisoikeuksien toteutumiseen käytännössä. Tässä kohtaa tulisi mainita esimerkiksi sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun kohdistuva syrjintä ja toimet niihin puuttumiseksi, osana sukupuoleen perustuvaa syrjintää. Perhevapaaudistuksessa on monelta osin pyritty huomioimaan erilaiset perhemuodot. Raportissa olisi hyvä mainita, että laki huomioi erilaiset perhemuodot, nykyisen muotoilun ” molempien vanhempien” sijaan (56).

Rasismi: Rasismin torjuminen esitetään täysimääräisesti toimeenpantuna (59-60), mainiten perusteluna toimintaohjelman olemassaolo sekä erilaisia hankkeita. Rakenteellisen rasismin kysymys ja systemaattinen puuttuminen siihen kuitenkin sivuutettu. Viharikostyo esitetään poliisin prioriteettina, vaikka poliisin harjoittama etninen profilointi on jäänyt selvittämättä.

Luonnoksessa kuvataan yhdenvertaisuusvaltuutetun resurssien kasvattamista liittyen maastapoistamisen valvontaan (61). On kuitenkin huomattava, että yhdenvertaisuusvaltuutetun valvontaresurssit ovat riittämättömät, mm. yhdenvertaisuussuunnitelmien ja edistämismittareiden valvonnan osalta.

Sukupuolistunut väkivalta: Edistysaskelia on raporttiluonnoksessa käsitelty kattavasti (65, 66). Tulkinta täysimääräisestä toimeenpanosta on kuitenkin kyseenalainen, sillä esimerkiksi eri alojen ammattilaisten laajamittainen koulutus sekä tutkimus ja tilastointi kaikesta naisiin kohdistuvasta väkivallasta on puutteellista. Erityisesti nk. kunniaan liittyvää väkivaltaa kohdanneiden suojeleminen ja tuki ei toteudu, sillä viranomaisilla ja muilla ammattilaisilla ei ole riittävää ymmärrystä ilmiöstä. Moniammatillinen yhteistyö väkivallan uhrien auttamiseksi on puutteellista.

Nk. kunniaan liittyvään väkivaltaan liittyviä kysymyksiä ei raporttiluonnoksessa huomioida myöskään muilta osin. Lainsäädäntö ei nykyisellään suojaa tämän tyyppisen väkivallan, mukaan lukien pakkoavioliiton uhreja. Istanbulin sopimuksen velvoitteet avioliittoon pakottamisen kriminalisoimisesta ja pakkoavioliittojen purkamisesta ilman avioeroa eivät tällä hetkellä Suomessa toteudu. Huolimatta siitä, että Suomessa on laadittu jo toinen Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (FGM) estämisen toimintaohjelma, ei viranomaisten ja muiden ammattilaisten puheeksiottovelvollisuus ja ilmoitusvelvollisuus ilmiön torjumiseksi täysin toteudu.

Myös väkivallan uhrien suojeleminen osalta kirjaus täysimääräisestä toimeenpanosta (67, 69) on kyseenalainen, sillä vaikka turvakotipaikkojen määrää on lisätty, niiden määrä on edelleen huomattavasti Euroopan neuvoston suosituksia pienempi. Erityisesti Pohjois-Suomessa turvakotiin pääsy on hyvin haastavaa pitkien välimatkojen vuoksi.

Oikeus sosiaaliturvaan: Raporttiluonnoksen kuvaus täysimääräisestä toimeenpanosta on kyseenalainen, sillä sen perusteena on pelkkä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen läpimeno (73), joka ei itsessään edistä ihmisoikeuksien toteutumista. Uudistuksen yhdenvertaisuusvaikutukset eivät ole selvät.

Raporttiluonnoksessa ei varsinaisesti käsitellä merkittäväntä aiheeseen liittyvää lainsäädäntöprosessia eli sosiaaliturvajärjestelmän ylivaalikautista uudistusta. Kysymys sosiaaliturvan tasosta sivuutetaan, vaikka Suomi on saanut tästä toistuvasti huomautuksia YK:n ja Euroopan neuvoston sopimusvalvontaelimiltä. YK:n TSS-komitea nosti oikeuden sosiaaliturvaan täytäntöönpanon nopeutettuun seurantaan vuonna 2021. Suomessa tarvitaan pitkän aikavälin suunnitelma siitä, miten perusturvan taso nostetaan ihmisoikeusvelvoitteiden mukaiselle tasolle. Meneillään oleva sosiaaliturvauudistus on pohjattava huolelliseen ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointiin. Nämä näkökulmat ovat kuitenkin prosessissa toistaiseksi jääneet lähes huomiotta.

Oikeus työhön, oikeudenmukaisiin työoloihin: Raporttiluonnoksessa nostetaan esiin vammaisten henkilöiden syrjintä työssä tai työnhaussa (75). Huomiotta jätetään kehitysvammaisten ihmisten työtoiminta, jonka kehittämistä Suomi on saanut suosituksia, esimerkiksi YK:n TSS-komitealta vuonna 2021. Tällä hetkellä monet kehitysvammaiset ihmiset työskentelevät työn kaltaisissa olosuhteissa – jotkut vuosia tai jopa vuosikymmeniä – ilman työntekijän asemaa ja oikeuksia. Avotyötoimintaa toteutetaan tavallisilla työpaikoilla kunnissa ja yrityksissä. Tässä järjestelyssä kehitysvammaisen ihminen tekee tavanomaisia työtehtäviä työpaikalla, mutta hän ei ole työntekijä, vaan sosiaalihuollon asiakas. Kehitysvammaisten ihmisten työtoimintaa koskeva lainsäädäntö ja käytännöt on uudistettava kokonaisvaltaisesti.

Muiden ihmisryhmien työoikeuksia ei raporttiluonnoksessa huomioida. Ulkomaalaisten työntekijöiden kohtaama syrjintää koskevat UPR-suositukset jätetään huomiotta. Näiden työntekijöiden kohtaama vakava työhyväksikäyttö ja esimerkiksi kiskonnantapainen työsyryntä vaativat välitöntä huomiota. Esimerkiksi ulkomaalaisia luonnonmarjojanpoimijoita koskeva uusi lainsäädäntö ei tunnista heidän asemaansa työntekijöinä tai anna välineitä puuttua esimerkiksi alipalkkaukseen.

Oikeus terveyteen: Raporttiluonnoksessa listataan erilaisia toimenpiteitä, mutta ei mainita ongelmia terveystalveluiden yhdenvertaisen saatavuuden ja saavutettavuuden osalta (76), esimerkiksi paperittomien henkilöiden maksuttoman perusterveydenhuollon tai nuorten mielenterveyspalvelujen osalta.

Ilmastokriisi ja ihmisoikeudet: On positiivista, että ilmastokriisin ihmisoikeusvaikutuksia on käsitelty nousevana teemana Suomen raporttiluonnoksessa. Erytisen hyvää on se, että tekstissä huomioidaan vaikutusten kohdistuminen niihin, jotka ovat myös muulla tavoin haavoittuvaisessa asemassa. Suomen sitoumus edistää kestävästä kehitystä tai monitoimijuuteen perustuvan Kestävän kehityksen toimikunnan olemassaolo eivät kuitenkaan itsessään edistä ihmisoikeuksien toteutumista.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksien toteutumiseksi olisi tärkeä mainita raportissa. Ilmastolain uudistamisen osalta voitaisiin mainita uudet kirjaukset saamelaisten oikeuksista ja saamelaisten ilmastoneuvostosta. Myöskään valitusoikeuden ja oikeusturvan kannalta keskeistä, syksyllä käsiteltäväksi tulevaa, muutoksenhakuoikeutta ei mainita raporttiluonnoksen ilmastolakia käsittelevässä kappaleessa.

On myös tärkeää huomioida, että perustuslain 20 §:n (vastuu ympäristöstä) ohella muodostuu valtiolle myös kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kautta velvoitteita hillitä ilmastonmuutosta omalta osaltaan.

Saamelaisten asema ja oikeudet: On positiivista, että saamelaisten oikeuksia käsitellään erityisenä kohtanaan (99-103). Raporttiluonnoksessa mainitaan YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisut ja suositus saamelaiskäräjälain uudistamisesta. Näitä ratkaisuja ei kuitenkaan ole toimeenpantu ja uudistus on viivästynyt.

Saamelaisten mahdollisuus aidosti vaikuttaa lainsäädäntöön ja muihin prosesseihin joilla on merkitystä heidän oikeuksilleen, jää käsittelemättä. Vapaa, tietoon perustuva ennakkosuostumus eli FPIC-periaate ei nykyisellään toteudu käytännössä, vaikka se mainitaan monissa dokumenteissa ja lainsäädännössä. Ministeriöt eivät toteuta neuvottelujen henkeä tai aina muotoakaan tämän periaatteen mukaisesti.

Totuus ja sovintokomissioprosessi esitetään luonnoksessa saavutuksena, mutta sen työtä ei ole resursoitu riittävällä tavalla. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission resurssit tulee turvata, ja prosessia jatkaa vain, jos saamelaisyhteisö toivoo sitä. Saamelaisyhteisön omistajuus prosessista on taattava.

Saamenkielisen opetuksen ja palvelujen tilasta annetaan lausunnossa liian positiivinen kuva (82). Niiden tila on tällä hetkellä riittämätön, ml. saamelaisalueiden ulkopuolella.

Yritykset ja ihmisoikeudet: Raporttiluonnoksessa kuvataan yritystoiminnan huomattavia ihmisoikeusvaikutuksia (107-8), mutta sivuutetaan kysymys sitovan yritys vastuulain säätämisestä, joka kirjattiin myös hallitusohjelmaan. Suomi sai tästä TSS-komitealta myös nopeutettuun seurantaan asetetun suosituksen vuonna 2021. Prosessi ei kuitenkaan ole etenemässä, ja raporttiluonnoksessa mainittu arviomuistio sisältää YK:n yritysten ja ihmisoikeuksien periaatteiden vastaisia ehdotuksia.

2. Mitkä ovat sellaisia yleisempiä ihmisoikeuksiin liittyviä teemoja, joissa Suomi on onnistunut tai jotka kaipaavat lisähuomiota?

Yleisesti ottaen näemme, että taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien kokonaisuutta tulisi vahvistaa raportissa. Suomi korostaa ihmisoikeuspolitiikassaan yhdenvertaisuutta, ja onkin sitä edistänyt esim. sukupuolten tasa-arvon tai vähemmistöjen näkökulmasta. Suomen ihmisoikeuspolitiikassa tulee huomioida entistä paremmin sosioekonominen eriarvoisuus ja köyhyyden vaikutus ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Muilta osin lisähuomiota kaipaavia teemoja on käsitelty kohdassa 1 sekä Ihmisoikeusliiton ja FIDH:in UPR-lausunnossa.

3. Vapaamuotoiset kommentit (esimerkiksi raporttiluonnoksesta)

Raportti antaa Suomen ihmisoikeustilanteesta ja edellisen tarkastelukierroksen suositusten toteutumisesta liian positiivisen kuvan. Se sisältää monin paikoin normatiivisia muotoiluja, jotka eivät anna informaatiota kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toimeenpanon todellista tilasta. (Ks. esim. kohta 41: ” Not any kind of violence should be tolerated in the Finnish society”.) Luonnoksessa listataan useita keskeneräisiä lainsäädäntöprosesseja tai ihmisoikeuksiin löyhästi liittyviä hankkeita, ml. järjestöjen tekemää työtä.

Salmivaara Anna
Ihmisoikeusliitto